

УДК 378.6.14:614.21

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ

Корольова Тетяна Володимирівна
м.Тернопіль

Нагальні проблеми сучасності зумовлюють необхідність у гуманізації та демократизації всіх сфер суспільного життя. У цих умовах зростає соціальне значення професії лікаря. Особливу увагу привертає професійно-етична культура медичного працівника, оскільки ігнорування ним загальнолюдських цінностей та професійних норм призводить до погіршення здоров'я пацієнта або до його смерті. У статті деталізовано зміст

поняття "професійно-етична культура майбутнього лікаря", обґрунтовано компоненти структурно-функціональної моделі її формування, визначено перспективи подальших досліджень в означеній сфері.

Ключові слова. Професійна підготовка, майбутній лікар, професійно-етична культура, гуманітарна підготовка, моральні цінності, модель, компоненти, система.

Підвищення ефективності професійної підготовки майбутнього лікаря стає найважливішим завданням вітчизняної вищої медичної освіти, що зумовлюється її спрямованістю на євроінтеграцію та створення спільного освітнього простору з провідними профільними навчальними закладами світу, динамічними змінами у медичній сфері та соціальними, кадровими проблемами в галузі, а також економічними і правовими особливостями діяльності лікарів в Україні [9, с.16]. Особливо це стосується формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря, оскільки проблема його моральних якостей, духовних цінностей, особистісних властивостей набуває в сучасних умовах особливої значущості.

Проблему розробки моделі професійної підготовки фахівця у своїх працях досліджують Г.Атанов, Т.Бахтєєва, І.Бех, О.Волосовець, В.Казакова, В.Кудіна, В.Лісовий, С.Максименко, В.Москаленко, Л.Пуховська, Є.Спіцин, Т.Хатчінсон та інші. Використання моделей у вищій школі як цілісних уявлень про кінцеву мету формування професіоналізму фахівця знайшли відображення в роботах А. Бойко, А. Лігоцького, А. Орлова, В. Семиченко, Т. Сущенко, І. Тихонова, Н. Ярошенко та інші. Формуванню методологічних принципів моделювання навчального процесу на основі моделі випускника вищої школи присвятили свої дослідження В. Бурга, Є. Петров, К. Подорван. Особливої уваги заслуговують напрацювання В. Банщикова, В. Гуськова, Б. Карварсарського, В. Котельникова, І. Крижанівської, Г. Морозова, В. Мясичева, В. Шатило щодо етичних засад фахової культури медичних працівників. Вивчення наукової літератури з означеної проблеми засвідчує, що формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря досліджене недостатньо. Так, невивченою залишається специфіка організації навчально-виховного процесу в контексті означеної проблеми; невіршеними є питання застосування сучасних концепцій навчання та виховання у ході формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря. Не отримали належної розробки і педагогічні умови ефективного формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря у навчально-виховному процесі.

Таким чином, потреба у поглибленому вивченні означеної проблеми та об'єктивна значущість питання зумовили вибір мети нашої статті, а саме: обґрунтування моделі формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря у процесі його гуманітарної підготовки та передбачення її дієвості.

Професійна культура фахівця розглядається нами як його діяльність з оволодіння, застосування та удосконалення системи професійно та суспільно обумовлених цінностей, що реалізуються у професійній діяльності та формуються на основі загальнолюдських цінностей. Етичний компонент професійної культури, на наш погляд, містить систему норм, традицій, цінностей, моральних принципів специфічного типу людської діяльності, яка формується, функціонує, аналізується, переосмислюється та удосконалюється через моральні взаємодії та конфлікти і реалізується через професійну діяльність, обумовлюючи та обґрунтовуючи її характер [5].

У процесі дослідження професійно-етичної культури студентів-медиків оперуємо узагальненим визначенням цього поняття як професійно-особистісного феномену, динамічної системи загальнолюдських професійних знань, вмінь та навичок, цінностей, принципів, норм і правил діяльності, особистісних якостей, які регулюють відносини у професійній взаємодії та характеризують рівень і якість професійної діяльності лікаря [1]. Керуючись основними положеннями теорії І. Моделя щодо компонентів професійно-етичної культури, вважаємо за доцільне виділити наступні компоненти цієї культури щодо професії лікаря:

- праксеологічний (діяльнісний), який включає норми і принципи ефективної та правильної реалізації діяльності, продуктивну працю і засади її результативності;
- духовний (морально-етичний), який об'єднує професійну мораль та етику, професійні переконання, культуру професійного мислення, почуття, вольову готовність до здійснення професійної діяльності, активність та вміння витримувати навантаження, цілеспрямованість тощо [6].

На основі аналізу ряду наукових досліджень можемо стверджувати, що формування професійно-етичної культури майбут-

нього лікаря є комплексним процесом, який складається із зовнішнього впливу на особистість і та її внутрішньої роботи з оволодіння, переорієнтації, застосування та створення етичних норм [2; 4; 8]. Метою цієї діяльності є інтеріоризація професійно-моральних цінностей та реалізація їх у професійній діяльності. Умовами успішної реалізації фахівцем професійно-етичної культури, на нашу думку, є його комунікативна компетентність, знання, когнітивні та рефлексивні вміння, навички саморозвитку.

Вважаємо, що процес формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря набуває ефективності за умов врахування ряду закономірностей, які ми розглядаємо як сукупність факторів впливу на особистість студента, що за умов трансформації в нові соціальні умови, багаторазового тиражування, забезпечує ефективність процесу формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря в цілісності та взаємозв'язках усіх її складових.

У ході дослідження нами виявлено, що професійно-етична культура майбутніх медиків формується під впливом ряду факторів: зовнішніх (державної політики; ступеня засвоєння демократичних цінностей (наприклад, підтримки ідеї рівності і принципу самоповаги); специфіки соціально-професійних відносин; окремих аспектів соціальної стратифікації суспільства; ідеології; ступеня розвитку наукового знання та його відображення в системі освіти); внутрішніх (соціокультурного простору професії, що створює певні обмеження чи можливості; специфіки відносин з суміжними вузькими спеціальностями; окремих аспектів інформаційно-комунікативної діяльності професіоналів; індивідуального професійного досвіду); суб'єктивних (загальної культури; мотивації особистості до здобуття професійної освіти; схильності до соціальної практики зі спеціальності) та об'єктивних (загальносвітових тенденцій освіти; стану системи освіти і якості освітніх послуг; культури навчального закладу; престижності професії в суспільстві) [2, с.11-14].

Теоретичний аналіз науково-методичної літератури свідчить, що одним із важливих методів педагогічного дослідження є побудова моделей, які описують різні сторони навчально-виховного процесу. Модель є схематичним, наочним відображенням системи [3; 4; 7]. Вона може бути представлена різними способами: у вигляді схеми, таблиці, що описує окремі компоненти (елементи) системи або їх взаємозв'язки, або графіка чи діаграми, які дозволяють прослідкувати хід розвитку системи, а також інших способів наочного відзеркалення досліджуваного явища [9, с.28]. Таким чином, модель дозволяє побачити наочно компоненти системи, подати їх цілісно, в розвитку, упорядкувати та зіставити концептуальні підходи для аналізу.

Алгоритм системного підходу до побудови моделі формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря передбачає всебічне дослідження цієї системи з використанням компонентного (дозволяє розглянути модель як систему, яка включає складові компоненти (підсистеми) і є, у свою чергу, компонентом системи вищого рангу (у даному випадку – системи професійної підготовки), структурного (припускає виявлення взаємодії між компонентами системи, що дає можливість побудувати її структурну модель), функціонального (дозволяє визначити призначення кожного компонента) і параметричного (необхідний для встановлення якісних характеристик функціонування системи) видів аналізу [3].

При моделюванні формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря ми дотримувались певної логіки, яка представляється у вигляді ряду взаємозумовлених та взаємозалежних подій: аналізу теоретичних основ формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря; дослідження концептуальних засад формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря; визначення мети означеного процесу та можливих конкретних критеріїв оцінки досягнень; розробки моделі формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря; конкретизації завдань, які необхідно виконати задля реалізації поставленої мети, визначення умов їх розв'язання та засобів для досягнення цілей; реалізації побудованої моделі формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря; узагальнення результатів реалізації означеної моделі в конкретній діяльності та науково-методичних розробках [5; 6; 8].

За основу розробки моделі формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря нами узятая загальна схема системного підходу, яка може виглядати як сукупність наступних дій: фіксація деякої кількості компонентів у означеній системі; аналіз особливостей взаємодії між компонентами в межах системи; виявлення системоутворюючих зв'язків, які забезпечують стабільність системи; аналіз основних параметрів діяльничого функціонування системи; дослідження оптимальності результатів у співвідношенні з характером і особливостями методичних форм та засобів, які використовуються [9, с.72-76].

Аналіз наукової літератури [1; 4; 7; 9], експертне опитування фахівців дали можливість визначити такі компоненти моделі формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря, як:

- мета: підготовка висококваліфікованих фахівців – лікарів, які відповідають замовленню держави та регіону; забезпечення ступеневості освіти, де кожний ступінь є закінченим професійним рівнем; розробка науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу відповідно до змісту освіти, форм та методів навчання;
- завдання: досягнення такого рівня якості вищої медичної освіти, який дасть майбутньому лікарю можливість включитися в активну професійну діяльність, бути здатним діяти в різних професійних ситуаціях та проявляти себе компетентною особистістю із сформованою духовно-моральною і життєвою позицією;
- цілі: гносеологічні – формування наукового світогляду (розвиток цілісних уявлень про природу, єдину наукову фізичну картину світу, методи та методологію наукового пізнання); епістемологічні – формування загальнонаукових та спеціальних (необхідних для успішного оволодіння фаховими навчальними дисциплінами) умінь та видів діяльності; когнітивні – формування здатностей до перетворення матеріального світу на основі законів фізики, набуття фахових компетенцій, розвиток логічного та критичного мислення; морально-етичні – формування ціннісних пріоритетів;
- принципи: безперервності професійної освіти як фундаментального принципу її розвитку; інтегративності як всезагального принципу розвитку суспільства, науки, виробництва, освіти, що забезпечує міждисциплінарну комплексність, узагальненість, ущільненість знань, методів та засобів пізнання, вивчення явищ та процесів; диференційованості; комплексності та соціальної зумовленості; багаторівневості; професійної спрямованості; ступеневості;
- закономірності організації навчально-виховного процесу: гуманізація професійної підготовки майбутнього лікаря; пріоритет творчого особистісного розвитку майбутнього фахівця; залучення студента до інноваційної діяльності;
- специфіка функціонування системи: ціннісно-смилова (пов'язана з цілями та завданнями професійної підготовки майбутнього лікаря, що реалізується за допомогою виокремлення пріоритетів в професійній діяльності), аналітико-прогностична (забезпечує отримання інформації про сутність процесу формування фахової культури, визначення її змісту, модернізацію навчальних планів і програм, прогнозування оптимізації процесу професійної підготовки), організаційна (визначає механізми професійної підготовки майбутнього лікаря на основі розроблених структурних і функціональних компонентів системи, впровадження інноваційних методів формування фахової культури, узагальнення та поширення наявного позитивного досвіду в означеній сфері), експертна (забезпечує контроль за процесом досягнення мети);
- педагогічні умови реалізації моделі: орієнтація на розвиток гуманістичної спрямованості особистості майбутнього лікаря, тобто на розвиток в особистості системи потреб і мотивів, яка визначає рівень сформованості гуманістичної спрямованості

фахівця; запровадження суб'єкт-суб'єктного підходу під час вивчення гуманітарних дисциплін; вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності майбутнього лікаря; стимулювання самостійної роботи фахівця медичної сфери у процесі гуманітарної підготовки; введення елементів навчально-педагогічного тренінгу як засобу формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря;

- сфери: навчальна, виховна;
- об'єктний: студенти вищих медичних навчальних закладів;
- суб'єктний: викладачі вищих медичних навчальних закладів, лікарі медичних установ;
- організаційно-змістовий: навчальні плани та програми, зміст навчальних дисциплін, практичної підготовки, самостійної та індивідуальної роботи;
- технологічний: форми та методи технологій інтенсивного навчання, ігрових, комп'ютерних, гуманістично-орієнтованих технологій та технологій модульного навчання;
- критерії ефективності: когнітивний (відображає рівень засвоєння знань, алгоритмів діяльності та ступінь усвідомлення необхідності участі у професійній діяльності); інструментальний (демонструє рівень оволодіння студентом базовими професійними вміннями та навичками); емоційний (характеризує рівень задоволення від процесу та результату професійної діяльності);
- рівні сформованості професійно-етичних якостей та властивостей особистості: низький (недостатній) рівень (характеризується емпіричними професійними знаннями та їх механічним відтворенням, виконанням найпростіших способів дій, нестійкістю ціннісних орієнтацій, відсутністю сформованих умінь і навичок; є недостатнім для здійснення професійної діяльності); середній (достатній) рівень (визначається несистемним оволодінням лише основних знань, необхідних у професійній діяльності); високий рівень (передбачає наявність уявлень про цілі своєї діяльності, власний розвиток, бажання й потребу оволодіти фаховою культурою; професійну компетентність (сформовану систему знань і систему умінь); самостійний пошук інформації і шляхів подолання ускладнень; сформовані інтелектуальні й практичні вміння, володіння професійною технікою, які цілеспрямовано і систематично використовуються у діяльності з урахуванням конкретних умов, ситуацій та їх особливостей);
- результат: висококваліфікований фахівець, який володіє професійно-етичною культурою та відповідає соціальному замовленню держави.

Вважаємо, що основним системоутворюючим фактором розробленої нами моделі є спрямованість усіх її складових на ефективний процес формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря.

Висновки. Формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря відображається в структурно-технологічній моделі, яка базується на: принципах та закономірностях формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря в процесі гуманітарної підготовки; змістовому й технологічному забезпеченні гуманітарної підготовки; факторах впливу на процес формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря та ґрунтується на компонентах і показниках професійно-етичної культури майбутнього лікаря.

Виконане дослідження не вичерпує всіх проблем формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря. Подальшого дослідження потребує вивчення механізму впливу професійно-етичної культури на особистісну самореалізацію фахівця; розробка технології організації практичної підготовки майбутнього лікаря у контексті формування його професійно-етичної культури у вищій школі; дослідження зарубіжного досвіду формування професійно-етичної культури майбутнього лікаря.

Література та джерела

1. Андрійчук О.Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія та методика виховання" / О.Я.Андрійчук. – К., 2003. – 19 с.
2. Вища освіта та наука – пріоритетні сфери розвитку суспільства у XXI столітті. Рішення колегії Міністерства освіти та науки України від 28.02.03. // Інф. зб. Міносвіти та науки України. – 2003. – № 8. – С.3-14
3. Кахно І.В. Детермінанти особистісного становлення студентів-медиків на етапі професійного навчання. Зб. Наук. Праць К-ПНУ ім.І.Огієнка, ін.

- ім.Г.С.Костюка АПН України. – К., 2010. – С.418-428
4. Колечко О. Професіоналізація як чинник розвитку професійної ідентичності особистості / О.Колечко // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – № 4. – С.153-160
  5. Москаленко В.Ф. Реалізація принципів Болонської декларації в Національному медичному університеті ім. О.О.Богомольця / [В.Ф.Москаленко, О.П.Яворовський, Б.В.Михайличенко та ін.] // Медична освіта. – 2005. – № 2. – С.24-26
  6. Плахотнік О.В. Теоретичні засади сутнісної характеристики інформаційної культури студентів / О.В.Плахотнік, С.В.Партоленко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / [редкол.: І.А.Зязюн та ін.]. – К.-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. – Вип. 5. – С.582-586
  7. Пономаренко О.В. Формування професійно-етичної культури соціального педагога: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / О.В.Пономаренко. Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2001. – 20 с.
  8. Романюк Л.В. Ціннісні орієнтації студентів: сутність, структура і психологічні механізми розвитку: навч. посіб. / Романюк Л.В.; [заг. ред. Ю.Г.Кондратюка]. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – 188 с.
  9. Сисоєва С.О. Психологія та педагогіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів / С.О.Сисоєва, Т.Б.Поясок. – К.: Міленіум, 2005. – 520 с.

Насущные проблемы современности определяют необходимость в гуманизации и демократизации всех сфер общественной жизни. В этих условиях возрастает социальное значение профессии врача. Особое внимание привлекает профессионально-этическая культура медицинского работника, поскольку игнорирование им общечеловеческих ценностей и профессиональных норм приводит к ухудшению здоровья пациента или к его смерти. В статье детализировано содержание понятия "профессионально-этическая культура будущего врача", обоснованы компоненты структурно-функциональной модели ее формирования, определены перспективы дальнейших исследований в указанной сфере.

Ключевые слова. Профессиональная подготовка, будущий врач, профессионально-этическая культура, гуманитарная подготовка, моральные ценности, модель, компоненты, система.

Today's urgent problems lead to the need of the humanization and democratization of all spheres of public life. In these conditions, the social significance of the medical profession increases a lot. Particular attention has been paid to the professional and ethical culture of a doctor, because ignoring human values and professional standards leads to the deterioration of the patient's health or even death. The article has revealed the meaning of "the professional and ethical culture of the future doctor", components of the structural and functional model of its formation. It's determined the prospects of the further research in this sphere.

Key words: vocational training, future doctor, professional and ethical culture, humanitarian education, moral values, model, component, system.